Libri librorum

Bibliotheca paleotyporum
in lingua Polonica impressorum

[Raj duszny]
Hortulus animae polonice

[Kraków, Florian Ungler i Wolfgang Lern, 1513]. 8°

Poznań 2006

Libri librorum
pod redakcją Katarzyny Meller i Wiesława Wydry

Bibliotheca paleotyporum in lingua Polonica impressorum
pod redakcją Wiesława Wydry

Opracowanie typograficzne i przygotowanie do druku:
Bogdan Hojdis

© Copyright by Wydawnictwo Poznańskich Studiów Polonistycznych
i Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, 2006

ISBN 83-88176-80-3

Druk: PRODRUK
ul. Błażeja 9, 61-611 Poznań

nye rzczinas karac. alye ti namyloscywssi od nye
nawyscy gych ij od vwlaczanya nyeposromocone
wirwy a potargay sydla dyabelskye ij wssitkych
nyeprzijacyol nassich wydomich ijnyewydomich
ktorimy nas chcą polowyc sdradzyc ij posromo-
cyc abismi nyeupadly przed oblycznoscyą nyepr
zijacyol nassich bi syą nadnamy nyeweselyly a na
m nyeurągaly. Panye ktori rosipuyess radi po-
ganskye a odmyatass mysly lyudskye ij wsgardza
ss vradzenye xyążąt yakoś rosipal sadą ach ro-
felya. zlom a rosrzuc przes twoye mylosyerdzye
wssitką nyenawysc ij wssitky chitroscy zle radi p
rzewrotnoscy wssitkych nyeprzijacyol nassich b-
oc nyewyemi kądi syą vcyec yedno do cyebye bo-
że nass yen ziwyess ij krolyuyess na wyeky wyeko-
w. Amen. ¶ Modlytwa na vpo[illegible]tenye odpusz
czenya grechow ij dobrego skonanya tako zasyą
yako ij zaprzijacyelye ij nyeprzijacyelye

Panye boze oycze wssechn. ogąci kto-
ris sprawyedlywim odplatą a grzessn
im odpusczenye obyecal ij ny chcess
smyercy grzessnich any syą kochass wgi nyenyu
vmarlich cyebye pokornye prossą abi mnye slud
ze swemu. Naraczil dac przes zasługi naswyąt-
ssey boga rodzyce Mariey ij wssitkych swyątich
ij wibranich twogych ij przes twoye mylosyerdz
ye odpusczenye wssitkych grzechow mogych a p
rzewyedz myą do oney pokuti przez ktorąs Da

¶ c.

wyda sbawyl. na pyotras placzące° wesrzalij ma-
riąs Magd. lyeną ocziscyl. Wipądz myli panye
Jesu kriste s serca mego co syą tobye nyelyuby
a taką my mylosc wlyey abich cya doskonalye
mylowac mogl ij cyebye syą bac. ij bich tez any
musyl any zadal yedno cobich tobye wsdzyaczne
go baczil. Prossą cyą nablogoslawnyeyssą dzye

Domine exaudi oracionem meam
Et clamor meus ad te veniat
Oracionem est, dicit, mens sana, in corpore sa
Dominus est

wyce maria koscyesye pańsky swyatnyco dnicha
swyatego abi sya przicinyla zamna. Prossa y
was swyacy archangyolowye [illegible] Gabri
elyu Rafalye y swyatych angyolow nam ku stro
zi sryadzonich sdzy swyacya korow angyelskych
abiscye sya przicinyly zamna. Pyotra pawla an
drzeya Jana y wssitkych apostolow mączenny
kow spowyednykow dzyewye y wssitkych swya
tich y wibranich bozich abi raczili my bi[illegible] po
moci kyedi [illegible] wyecznego sad [illegible]
da postawyo ma sad. Polyecam tez [illegible]
loscywi Jesu wssitky ktorzi mya myluya a ktor
zi o mya praca maya y ktorzimy wspomozesye
mylosyernye czinya y wssitky przyacyoli y plysli
ye moye. Alye y zany przyacyoli moye myli pa
ye cyebye prossa abi ye ku pokoy y nawrocyl [illegible]
rawe pokutowanye gym dal. Prossacya myli
panye Jesu kriste abi wssitky ktorzi mya wpam
yacy maya y ktorzi sy[illegible]mim nyedostoynim mo
dlytwam polyecyly y ktorzimy nyeco lasky y my
losyerdzya vczinyly y oni ktorzi krewnoscya pr
zyaznya towarzistwem albo zadza lyutoscy mn
ye sa przilaczeny tako ti ktorzi yessczesa wcye
lye yako y oni ktorzi odpocziwaya wzyemy. Zi
we raczil rzadzyc nawyedzyc y abic przespyeczn
ye sluzily od wssitkych przecy a noscy bronyca v
marle s mak racz wibawyc y przewyesc do od
poczinyenya wyecznego. A tego nawissssey za

dam yz gdi dzyen smyercy moyey przyidzye ti sa-
m myli panye ktori sadzyss uaprzecyw oskarża-
czom mogym badz obrońca mim ktori yeś blo
gosławyoni nawyeky wyekow. Amen.

Wiracenye- ¶ Druga o dobre skonanye.

Wsgassonego mylosyerdzya twego oycze sw-
yati oycze sprawyedlywi y namylssi polyecam d-
ucha mego podlug mnostwa myloscy ktora sya
tobye dussa sina twego naswyatssa nakrzizu po-
lyecyla. a prossa cya przesona nyesmyerna laska
ktorae [illegible] dussa nas[illegible]yatssy ksobye przyial ra-
cz tez moya dussa w yey scyala wissyu wteyze la
sce przyiac a mnye wssitkyego ksobye przecyagn-
ac a yakobi yedna kropya wmorzu myloscy s-
wey zatopyc abich nygdzyey przebitku nyemyal
yedno wtobye yedinim mogym weselyu. O na
myloscywssi y nalaskawssi Jesu przeson zalostni
y placzlywi glos ktorimes wczlowyeczenstwye
mayac za nas vmrzec cyasskoscya bolyescy sem-
dlyoni opussczonegos sya od oyca wolal. Nye-
czinze odemnye dyalyeko pomoci mylosyerdz-
ya swego a nawyacey wdzyen vcysnyenya dusse
moyey kyedi yuss prze vstanye azmorzenye yazik
cya wziwac nyebadzye mogl o tedi ti przeswycy
astwo swyatego krziza y przes moc sbawyenney
maky y myloscywey smyercy twoyey mislo me
y dussi misly pokoya anyeucysnyenya alye mylo
syerdzya y pocyessenya a wibaw ya od wssitstich

List.xviij.

vcyskow onima rakoma ktores dlya mnye nas-
wyatim krzizu okrutnimy gozdzmy dal przibyc
wirwy ya myli Jesu ij naswyatssi oycze ij panye
smak ktore yey sgotowani a przewyedz ya do w
yecznego od poczinyenya sglosem radoscy ij wi
nawanya twoyey dobrocy nawyeky wyel.ow.A.

¶ Ku mlii. Modlytwi wemsla a naprzod gaika

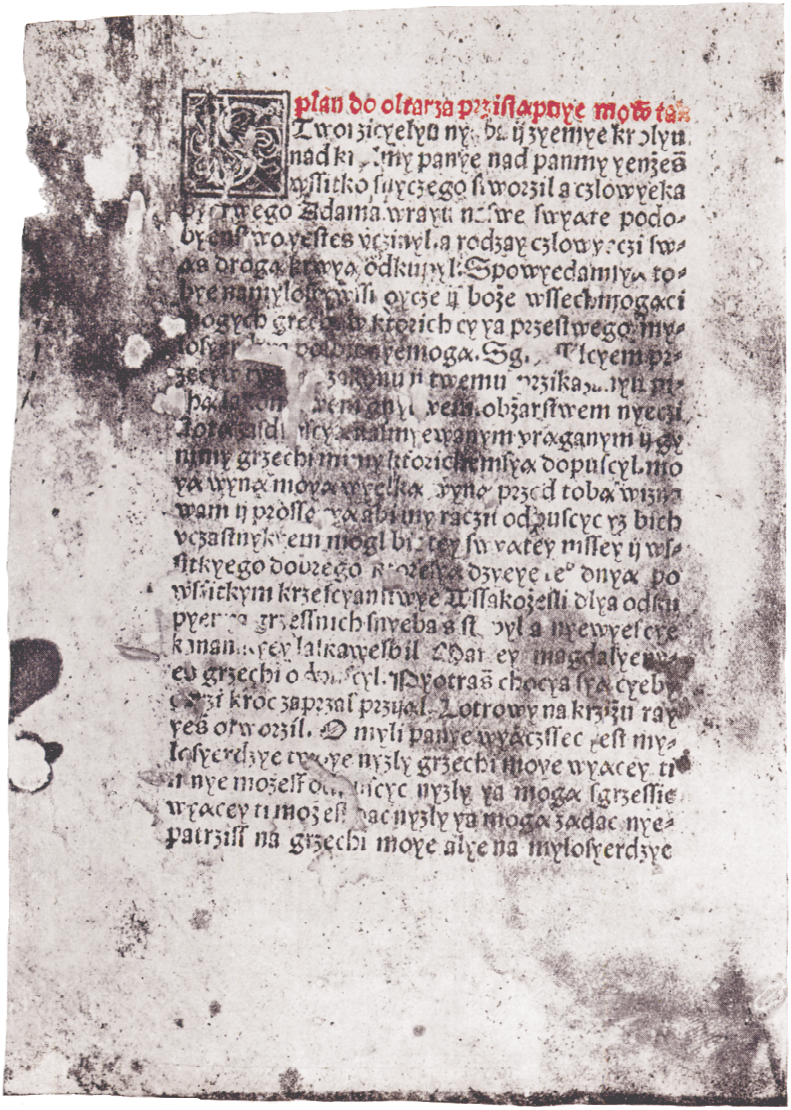

List.xix.

swoye. Agdiss nyechcess smyercy grzessnego al-
ye yzbisya nawrocyl a ziw bil przijmyssmya tedi
ksobye oycze nyeprzeczirpanego mylosyerdzya
a sbaw mya panye boze moy sbawyenya me° da
wssimy dobra skruchasczasne skonanye y ziwot
wyecni Amē ¶ Dñs vobiscū. Mow tak. O my
loscywi oycze. takye nas swoya laska racz vczinyc
sktorimybi chcyal nawyeky myesskac. ¶ Kuc-
wangyelij. S Wyatloscy nyewimowna boze ra-
czi my dac serce skrussone ktorebi latwye przija
lo boska nauka a powolne bilo yarzmu kristow
emu y brzemyenyu przikazanya bozego. Amen.
¶ Sursum corda. P odnyesy ksobye panye ser-
ca nasse abi tu nazyemy zadney lyuboscy nyemy-
ali yedno sya w tobye kochali. Amē. ¶ Gracias
agamus. D zyakuyemi tobye studnyo y poczat
ku wssitkye; dobrego za wssitky dobrodzyeystw
a nam od cyebye dane yakozesmi tobye prawye
zawzdi powynny. ¶ Gdi sya kaplan obraca mo-
wyac. Orate fratres Mow. Y aska ducha swya
tego racz obyasnyc y o swyecyc serce twoye abi
przijal pan bog ta ofyara sraku twogych wsdzy
acznaza grzechi y zawistapi nasse. ¶ Mamyat-
[illegible] przed [illegible]
Mo-
drosey nyesmyerzona wyerni boze pro
ssacya abi przes moc tey swyatey mss
ey laskawyesya smylowal nad wssitky
my timy ktore ya wswey pamyacy mam. ktorzi-

Ex iiij

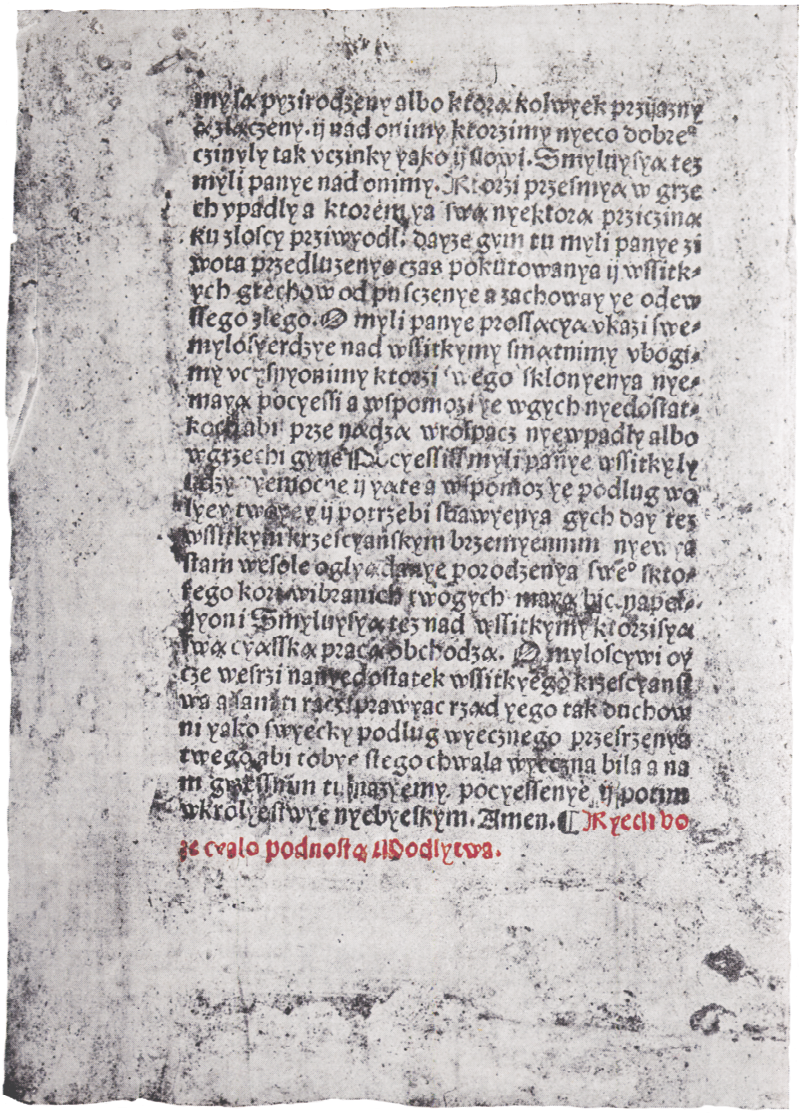

my ſą pyzirodzeny albo ktorą kolwyek przyiazny
ą złączeny. ij nad onimy ktorzimy nyeco dobre
czinyly tak vczinky yako ij ſłowi. Smyluyſyą tez
myli panye nad onimy. Ktorzi przeſmyą w grze
ch vpadly a ktorem ya ſwą nyektorą przicziną
ku zloſcy przywyodl. dayze gym tu myli panye zi
wota przedluzenye czas pokutowanya ij wſſitk-
ych grzechow od puſczenye a zachoway ye odew
ſſego zlego. O myli panye proſſącyą vkazi ſwe-
myloſyerdzye nad wſſitkymy ſmątnimy vbogi-
my vczyſnyonimy ktorzi ſwego ſklonyenya nye-
mayą pocyeſſi a wſpomozi ye wgych nyedoſtat-
koch abi prze nadzą wroſpacz nyewpadly albo
wgrzechi gyne Pocyeſſiſſ myli panye wſſitky ly
ſdzy nyemocne ij yąte a wſpomoz ye podlug wo
lyey twoyey ij potrzebi ſbawyenya gych day tez
wſſitkym krzeſcyanſkym brzemyennim nyewya
ſtam weſole oglyądanye porodzenya ſwe° ſkto-
rego kori wibranich twogych mayą bic napeł-
nyoni Smyluyſyą tez nad wſſitkymy ktorziſyą
ſwą cyąſſką pracą obchodzą. O myloſcywi oy
cze weſrzi nanyedoſtatek wſſitkyego krzeſcyanſt
wa a ſam ti racz ſprawyac rząd yego tak duchow
ni yako ſwyecky podlug wyecznego przeſrzenya
twego abi tobye ſtego chwala wyeczna bila a na
m grzeſſnim tu nazyemy. pocyeſſenye ij potym
wkrolyeſtwye nyebyeſkym. Amen. ¶ Ryech bo
ze cyalo podnoſtą Modlytwa.

List.xx.

Bostwo supelne cyalo kristowe swyata od kupyenye prawi czlowyecze prawe cyalo sdzyewyce narodzone slowo wcielyone natim oltarzu poswiacone chlyebyę ziwi anyelsky sbawyenye ij nadzyeyo krzescyanska. Bądz posdrowyona swyatlosczy nasse° ziwota spyzo pyelgrzimuyacich sdrowye prawe ij vpomynku nass wtey nadzi roskossni. wydzacya wtim chlyebye naswyatssim yakoś bil wziwocye dzyewyczim naczistssim ij prossa tego czego lotr prosyl vcyebye gdis za nas nakrziza v myeral. abi twa swyata prawyca od wssitkych zloscy nas wibawyla a przes twoya dobrota day nam sbawyenye przestwa laska day tu dobrę pomyesskanye a potim stoba wyeczne krolyowan-

Sdrowa ¶ Ku bozey krwy. (ye. Amē hadz prawa krwy pana nassego Jesu krista ktoraś sboku yego swoda wiplinala. Bądz ze ti moya rada moya pomoca moya obrona ij zassczicyenym cyala me° ij dusse moyey wnynyeyssim ziwocye a ij wbadacim przes nyeskończone wyeky wyekow. Amen.

Dusso kristowa ¶ Po podnyelyenyn cyala poswyacy mya cyalo kristowe sbaw mya krwy kristowa vpoymya wodo boku kristowe° omy mya mako kristowa potwyerdzy mya. pocye oblycza kristowe° vsdrow mya. O dobri Jesu wisluchay mya a nyedopusczay abich odla-

¶ cv.)

tzon od cyebye od zloscywego nyeprzijacyelya o
broñ myą wgodzyną smyercy wzowy myą pod
lye syebye postawymyą abich se wssitkymy any-
oli chwalylcyą pana sbawocyelya mego nawye-
ky wyekow. Amen. ¶ Pamyątka vmarlich po
bozum cyelye pamyątay rodzyce przijacyelye ij
dusse pustę a mow tą modlytwa.

O Sudnyo oplwyta wyecznego mylosy
erdzya vdzyel swey lasky oplwytey w-
ssitkym wyernim dussam ktore ti ma-
ss wtwoyey swyątey woly a swlascza dussam. oy-
ca mego matky moyey. bracyey syostr ij wssitky-
ch przijacyol mogych day gym odpoczinyenye w
yeczne a vkaz gym laską swą ij dussam onich kto
rzimy nyegdi co dobre° czinyly ktorimem mod-
lytwą powynyen ktorich prace nynye poziwam
myli panye sesly gym anyola swego ktori gych n
yechay strzeze ij przewyedzye do krolyestwa nye
byeskyego. Amen. ¶ Druga modlytwa od kto
rey tylye dny odpustu otrzimass ylye cyal pogr-
zebyonich tam gdzye mowvss.

S Myluyiyą
myli panye nad dussamy ktore osobnich
vcyebye nyemayą pomocnykow any wmąkach
mayą ktorego pocyesse nya any zadney nadzye-
ye yedno yz na twoy obraz ij na twe podobyenst-
wo są stworzoni. ktore albo dawnoscyą albo vbo
stwem albo zamyesskanym ij zapamyątanym pr
zijacyol są opusczoni ktorich pamyątky nygdi

nyewspomynaya przepusogym myli panye a ra
cz bronyc stworzenya twego wibawye od bolye-
scy a scyagny gym prawyca swoya a przewyedzy
ye namyesce ochlodzenya y pokoya. ¶ Posdra
wyam was wssitky dusse wyerne ktorich cyala
tu y wssadi odpocziwaya wprochu. kristus kto-
ri was odkupyl. swa nadrossssa krwya raczi was
wibawyc od mak a przilaczic towarzistwu anyo
low tam ze wyac nanas pamyataycye a zanamy
sya pylnye modlcye yz bismi wam bily przilacze
ny a swamy w nyebye obdarzeny. Amen.
¶ Myeycyess sya dobrze wi wssitky dusse wyer-
ne ktore lyezicye wlonye zyemye dlugo y sstiro-
ko przez ✠ zegnay was slonce sprawyedlywoscy
[illegible] oal nawyeky vziwac swey swyatloscy ro
[illegible] Amen. ¶ Wesrzi prosymi cya wssechmo-
[illegible] bozena dusse slug y sslnzebnyczek twogych
y wssitkych wyernich vmarlich dlya ktorich sba
wyenya na[illegible] roscyagnyonima rakoma na krzi-
zu raczilea wysyec y pyac ran yes podyal a na os
tatek barzo gorka smyerc day odpoczinyenye w
sstitkym y nam ziwim y pogrzebyonim yen ziwy
ess y krolyuyess sbogiem oycem y sduchem swy-
atim nawyeky wyekow. Amen. ¶ Partecum.
Mow. Day pokoy myli panye czasow nassich
bo gyne nyemami ktobi walczil zanamy yedno
ti boze nass ✠ od rzekam sya cyebye ✠ ssatanye
a przistawam tobye Kriste ✠ Jesu nazarensky

krolyu zidowsky. ¶ Modlytwa gdi ostatny raz
mowy Agnus ma dzyesyac tisyac lyat odpusta
od Bonifacius papyeza mow naboznye.

PAnye Jesu kriste ktoris to naswyatsse cya
lo ij nadrosssa krew s ziwota na wyelyebnyeys-
sey panni Mariey raczil wzyac a tas zasya krew
snaswyatssego boku twego na oltarzu krzizowi-
m dlya sbawyenya nassego wilyal ij wtimze lye-
pak chwalyebnim cyelye smartwiches wstal ij n
anyebos wstapyl ij mass zasya przijdz tadzyc ziw
ich y martwich. Wibaw ze nas przesto naswyat-
sse cyalo twoye ktore teraz na oltarzu przes race
kaplanskye yest ofyerowano od wssitkych ij yecz
stoscy dussnich ij cyelyesnich ij od wsselkych zlo-
scy ij od sskod przesslich nynyeyssich ij ktorebem
yali bic yen ziwyess ij krolyuyess na wyeky wyeko
w. Amen. ¶ Druga modlytwa ktora gdi kto m
owy mayac skrucha za swe grzechi swoime odp
uszczenye otrzima.

PRossa cya namyloscy
wssi panye Jesu kriste przelona nyesmyer
na laska twoia ktorasti krolyu nyebyeski wisyal
na krzizu sboska myloscya snasmyernyeyssa dus
sa. snasmatnyeyssa postawa s zamaconimy smi
sli sprzeklotim sercem s stluczonim cyalem s sk
rwawimy ranamy s swicyagnyonimy czlonky s
wipyatimy zilamy swolayacimy osti somyenya-
lim glosem s blyadim oblyczim s smyertelna
barwa s placzlywimy oczima s wsdichayacim-

gardlem spragnyącimy zadzamy sgorzkym vku
ssenym octu ij zolcy s naklonyoną glową s ro-
sdzyelyenym cyała ij dusse se wsdroyem studny-
ey ziwey wteyze łasce prossącyą myloscywi pan-
ye Jesu kriste ktorą mylosne serce twoye tedi bi
lo vdraczono. abi my bil laskaw nad wyelkoscy-
ą grzechow mogich dobri ij swyati konye ij blo
goslawyone ij chwalyebne smartwi wstanye dl-
ya nyewimowne° mylosyerdzya twe° raczi my d-
ac yen ziwyess ij krolyuyess nawyeky wyekow. A

NA slya- ¶ Na pozegnanye takosyą modl.
chetnyeyssa korono wssitkych swyatich Je
su kriste raczmy nynye ij zawzdi dac swoye prze-
zegnanye przesktorebi wemnye bila potwyerdz-
ona twa swyata wyara pewna nadzyeya ij mylo-
se doskonala abich naskonanyu mogym ij na są-
dzye twogym twe przezegnanye prawye ij węsel
ye przijął a slotkoscy nadostoynyeyssey zasługi tw
oyey se wssitką rzissą nyebyeską wtobye nawye-
ky vziwal yen sbogien oycem ij sduchem swyati-
m ziwyess ij krolyuyess nawyeky wyekow. Amē.

¶ Modlytwa sdzyąkamy do boga oyca za mą-
ką panaiesu krista od ktorey są wyelkye odpusti
ij grzechow odpusczenye ktoya sprawim naboże

DZyąkuyą to [illegible]nstwem bądzie nowyl.
bye panye swyati oycze wssech mogą-
ci wyeczni boże ij nyechay dzyąkuye to
bye kolzdi yązik za przenassczodrssą o

plwytosc mylosyerdzya twe° ktoris yedmemu.
smowy serca twego nyeprzepuscyl alye za nases
gy na myerc widal abismi takyego ij tak wyebry
ego rzecznyka myely przed tobą wnyebye wesrz,
isi ted panyeswyati oycze swyatego stolca t,
we° a wisokyego przebitki nyebyeskyego a pa
trz nata przenaswyatsią obyatą ktorą tobye osy

eruye wyelky nass byskup swyate dzyecya twoye
pan nass Jesus kristus zagrzechi bracyey swey.
abadz laskaw nad mnostwem zloscy nassey. ab
ocyem glos brata nassego Jesusa wola do cyeb
ye skrziza otoc yest ktori wysy przed toba nakrzi
zu mowya wysy. bo przessle rzeczi yako ij nynyey
sse przed toba sa wezrziss panye na oblycze kri
sta twego yen tobye alyss dosmyercy stal sya po
slussen. A nyechay nyeodstapuya nawyeky od o
czu twogych. blyzni yego abi pamyatal yakyes
do sic vczinyenye odnyego wzyal zagrzechi nasse
obi myli panye polozil nawaga grzechi nasse. kt
orimysmi gnyew twoy zasluzily s yedney stro
ni a maka ktora cyrpyal za nas nyewynni sin tw
oy sdrugiey stroni owsseyky waznyeyssac to badz
ye ij wyacey godna abi dlya yey wilyal mylosyer
dzye swoye nanas nyzly oni zloscy nasse przekto
rebi zatrzimal mylosyerdzya swoye wgnyewye t
wogym. O myli panye swyati oycze yussey sya
nyeokaza przed oblycznoscya twoya prozni. bo
cyem co kolwyek sin twoy gdi tu naswyecye bil
dzyalal zamya dzyalal a cokolwyek sprawyl mny
e sprawyl. bo on nyczlego nyeuczinyl a nyc do
brego nyeopuscyl. Przetoss prossa yego poslus
senstwo nyechay wimowy nyeposlussnosc moya
yego pokora picha moya yego cyrplywosc gnye
w moy yego wscyaglywosc spitek moy yego las
kawosc zlosc moya yego doskonalosc nyedosta

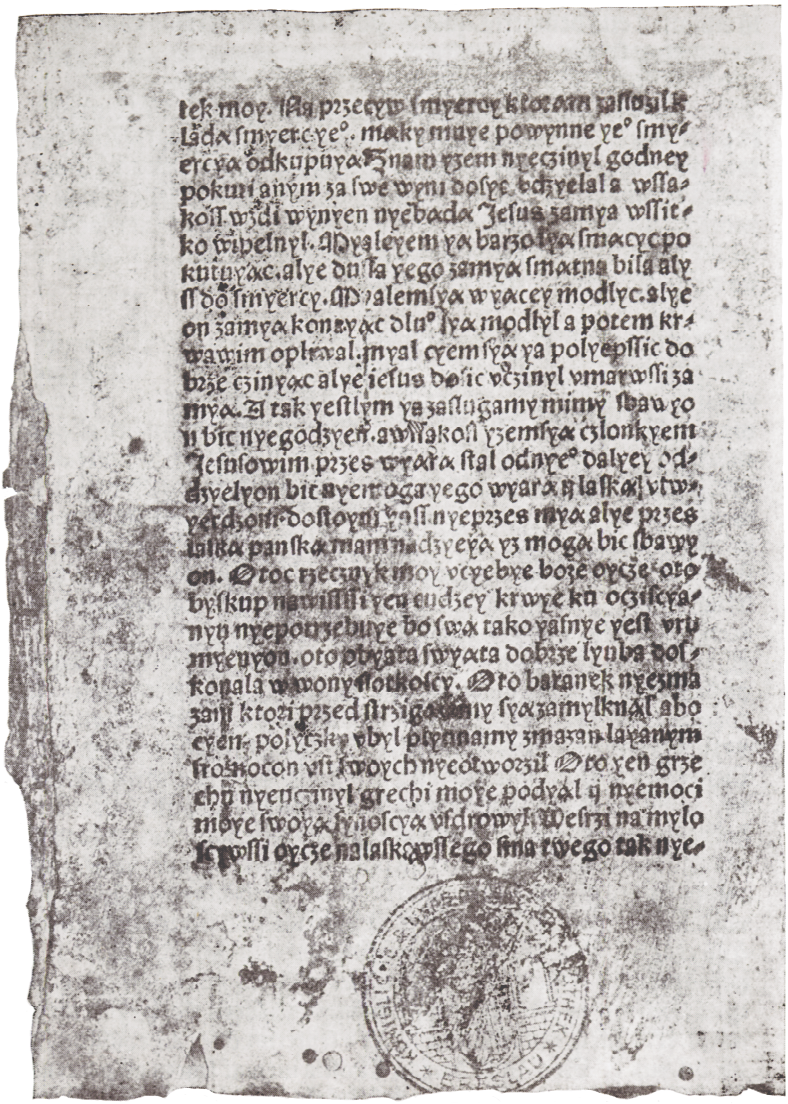

Raj duszny to najdawniejsza, wydrukowana w całości w języku polskim książka, która – choć fragmentarycznie – dochowała się do czasów współczesnych. Znanych jest jej osiem kart o numeracji od XVI do XXIII, które tworzą jeden, trzeci z kolei arkusz, opatrzony sygnaturą C_{1-8}. Owe kartki zostały znalezione w latach osiemdziesiątych XIX w. w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, w oprawie klocka z dwoma drukami z roku 1506 i 1515. Niestety, bezcenne szczątki tej książki są już niedostępne, gdyż zaginęły podczas ostatniej wojny. Podobizny znalezionych we Wrocławiu kart znane są tylko z fotografii, które opublikował Ludwik Bernacki w swoim dziele *Pierwsza książka polska. Studium bibliograficzne*, Lwów 1918, s. 409, 411–413, 415–423, 425–427, skąd je tutaj reprodukujemy.

Książka, której tytuł jest domniemany, bo nie zachowała się przecież karta tytułowa, wyszła w Krakowie spod pras Floriana Unglera i jego wspólnika Wolfganga Lerna w końcu 1513 r. Liczyła prawdopodobnie około 20 arkuszy (160 kart) i pod względem typograficznym była dość starannie zrealizowana, wydawcy opatrzyli ją drzeworytami, a czerwonym drukiem odbili tytuły modlitw i niektóre litery.

Raj duszny należy do typu niezwykle popularnych modlitewników zwanych *Hortulus animae* (*Paradisus animae*, *Ogród duszny*, *Raj duszny*), które w XV–XVII w. masowo tłoczono w języku łacińskim i językach narodowych. Zawierały one teksty modlitewne zbliżone do brewiarzowych, a przeznaczone były dla odbiorców świeckich.

Tłumaczem i redaktorem *Raju dusznego* jest Biernat z Lublina (ok. 1465 – ok. 1529). Jego modlitewnik stanowi przeróbkę pokrewnej *Hortulusom* łacińskiej książki do nabożeństwa Mikołaja Saliceta *Antidotarius animae*, rozszerzoną o krążące wcześniej w Polsce modlitwy. Opracowany przez Biernata z Lublina tekst długo służył jako trwała podstawa dalszych wydań *Raju* (tylko do 1547 r. istniało co najmniej sześć edycji), którego zawartość stale powiększano i redagowano na nowo. Książka cieszyła się wielka wziętością. Obliczona na szeroki krąg odbiorców, była dla drukarzy szczególnie korzystną imprezą nakładową. Tłoczono więc modlitewnik w XVI w. wielokrotnie, lecz z powodu za-

czytania, z dalszych wydań, podobnie jak z edycji 1513 r., znane są tylko skąpe fragmenty. W całości zachowało się jedynie wydanie Andrzeja Piotrkowczyka z 1636 r., które już jednak bardzo mało przypomina pierwotnie zredagowaną przez Biernata książkę

Raj duszny z 1513 r. uważany jest za pierwszą drukowaną w języku polskim książkę. Coraz częściej jednak to zaszczytne pierwszeństwo przypisuje się książce noszącej tytuł *Historyja umęczenia Pana naszego Jezusa Chrystusa, na pienie polskie wydana*, która może nawet została wytłoczona przed 1508 r. w Krakowie. Egzemplarz tego nieznanego obecnie druku opisał Hieronim Juszyński w 1820 r. (por. jego *Dykcjonarz poetów polskich*, Kraków 1820, t. 2, s. 423–424).

Wiesław Wydra

Pod wspólnym tytułem *Libri librorum* ukazują się w formie reprintów dwie serie wydawnicze: *Bibliotheca paleotyporum in lingua Polonica impressorum* i *Eximiorum Poloniae librorum bibliotheca*. Pierwsza seria zawiera edycję wszystkich książek w języku polskim, które zostały wydrukowane do około roku 1543. Zachowały się one najczęściej w postaci unikatów, egzemplarzy zdefektowanych lub luźnych niewielkich fragmentów, często wydobytych ze starych opraw. W ramach drugiej serii publikowane są najcenniejsze, rzadkie druki polskie z XVI–XVIII wieku, ważne dla dziejów polskiej kultury i literatury, historii książki i języka. Obie serie prezentują badaczom bezcenne i trudno dostępne książki polskie, z których większość nie doczekała się dotąd edycji krytycznych.